

Działalność edukacyjno-wychowawcza w Polsce i Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo to naturalna potrzeba człowieka. W projekcie Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Dzieci bezpieczeństwo określane jest następująco:

stan, w którym kontroluje się zagrożenia i uwarunkowania prowadzące do szkód fizycznych, psychicznych i materialnych w celu zachowania zdrowia i dobrego samopoczucia jednostek i społeczności; jest ono dla codziennego życia jednostek i społeczności koniecznym warunkiem do realizowania ich zamierzeń i aspiracji¹.

Bezpieczeństwo stanowi zatem *wartość*, dzięki której można osiągać satysfakcję, przekształcać środowisko; jest *zasobem* dla społeczeństwa, który gwarantuje jego rozwój społeczny i ekonomiczny; jest *środkiem* służącym osiągnięciu lepszej jakości życia. Mówiąc o bezpieczeństwie, mamy na myśli bezpieczeństwo konkretnego podmiotu: jednostki, społeczeństwa, miasta, kraju. Z uwagi na fakt, iż podmiot bezpieczeństwa jest organizmem żywym, stąd i samo bezpieczeństwo – traktowane jako brak zagrożenia albo ochrona przed nim – nie jest statyczne. Pociąga to za sobą konieczność zapobiegania sytuacjom, w których bezpieczeństwo może być zagrożone, zwiększania jego potencjału oraz przywracania, gdy nastąpi jego naruszenie².

Od roku szkolnego 2009/2010 do polskich gimnazjów (III etap edukacyjny) wprowadzono przedmiot edukacja dla bezpieczeństwa, którego celem jest zapoznanie uczniów z zadaniami powszechnej samoobrony

¹ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, Rzecznik Praw Dziecka, *Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Dzieci (projekt)*, Warszawa 2006, s. 7.

² Ibidem, s. 6.

Tabela 1. Cele polityki, programów i systemów w sferze bezpieczeństwa w świetle Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Dzieci³

Pierwsze lata życia	Okres przedszkolny – osiągnięcie gotowości szkolnej
<ul style="list-style-type: none"> - właściwe karmienie, - wdrażanie zdrowych nawyków żywieniowych, - stymulacja poprzez zabawę, kontakt słowny i interakcje społeczne, - dostęp do bezpiecznych zabawek, wyrobów pielęgnacyjnych, produktów żywnościowych i do czystej wody, - ochrona przed zanieczyszczeniami wewnątrz i na zewnątrz mieszkania, - dzieciństwo wolne od tytoniu, - ochrona przed wypadkami, przemocą i zaniedbaniem, - dostęp do wykwalifikowanej, czynnej opieki profilaktycznej, medycznej i socjalnej, - pełne uodpornienie za pomocą szczepień przeciw większości chorób wieku dziecięcego, - zapobieganie, wczesne wykrywanie i leczenie chorób wieku niemowlęcego, w tym chorób zakaźnych i pasożytniczych, - wykrywanie i leczenie wad rozwojowych, w tym zaburzeń wzroku i słuchu. 	<ul style="list-style-type: none"> - kontynuowanie stymulacji poprzez zabawę, kontakt słowny i interakcje społeczne, - właściwe karmienie, - wdrażanie zdrowych nawyków żywieniowych, - dostęp do bezpiecznych produktów żywnościowych i do czystej wody, - ochrona przed zanieczyszczeniami wewnątrz i na zewnątrz mieszkania, - dzieciństwo wolne od tytoniu, - dostęp do wykwalifikowanej, czynnej opieki socjalnej, - ochrona przed wypadkami, przemocą i zaniedbaniem, - ochrona dzieci przed wszystkimi formami wykorzystywania seksualnego, w tym pedofilią, - wzmocnienie opieki nad dziećmi – ofiarami przemocy, - dostęp do czynnej opieki profilaktycznej, w tym stomatologicznej, - pełne uodpornienie za pomocą szczepień przeciw większości chorób wieku dziecięcego, - zapobieganie, wczesne wykrywanie i leczenie chorób wieku dziecięcego, w tym chorób zakaźnych i pasożytniczych, - wykrywanie i leczenie zaburzeń wzroku i słuchu, - wykrywanie i przywiązywanie uwagi do zakłóceń rozwojowych i trudności w uczeniu się.

³ Ibidem, s. 28–33, 36–37.

Tabela 1. cd.

Okres późnego dzieciństwa – bezpieczny rozwój przed okresem pokwitania	Okres dorastania – przygotowanie do bezpiecznego wejścia w dorosłość
<ul style="list-style-type: none"> - zapewnienie nauki, zabawy i socjalizacji w środowisku przyjaznym dla dziecka, - ochrona przed zachowaniami niebezpiecznymi, w tym paleniem tytoniu, pićem alkoholu i używaniem narkotyków oraz przedwczesnym rozpoczynaniem współżycia płciowego, - ochrona przed biernym paleniem, - ochrona przed wykorzystywaniem i niebezpieczną pracą, - zapobieganie wypadkom, przemocy wobec dzieci i ich zaniedbywaniu, - ochrona dzieci przed wszystkimi formami wykorzystywania seksualnego, w tym pedofilią, - wzmocnienie opieki nad dziećmi – ofiarami przemocy, - doskonalenie opieki resocjalizacyjnej nad dziećmi – sprawcami przemocy, - promowanie zdrowego środowiska szkolnego sprzyjającego zdrowiu fizycznemu i psychospołecznemu, - bezpieczne środowisko domowe i okoliczne, - zwalczanie niewłaściwego marketingu nakierowanego na dzieci, - zdrowy styl życia – regularne ćwiczenia fizyczne, odpowiednia higiena jamy ustnej i higiena osobista, - zróżnicowana dieta z odpowiednimi mikroelementami, - zapobieganie, wczesne wykrywanie i leczenie stanów chorobowych, w tym zaburzeń zdrowia psychicznego, wykrywanie i terapia zaburzeń narządów zmysłów i specyficznych trudności szkolnych, - dostęp do wykwalifikowanej, czynnej opieki profilaktycznej, - dostęp do opieki specjalistycznej, w tym rehabilitacji i korektywy, zapewnienie systemu orzecznictwa lekarskiego dla potrzeb ucznia i szkoły, w tym dla oceny dojrzałości szkolnej, kwalifikacji do zajęć wychowania fizycznego i sportu. 	<ul style="list-style-type: none"> - kształtowanie zdrowego stylu życia, - zapobieganie ryzykownym zachowaniom, - ochrona przed wykorzystywaniem i niebezpieczną pracą, - zapobieganie wypadkom i urazom, - zapobieganie wykorzystywaniu seksualnemu, przemocy fizycznej i psychicznej, - wzmocnienie opieki nad ofiarami i sprawcami przemocy, - bezpieczne środowisko szkolne sprzyjające zdrowiu fizycznemu i psychospołecznemu, - bezpieczne środowisko domowe i w miejscu zamieszkania, - świadczenie zdrowotne przeznaczone dla młodzieży, obejmujące zdrowie reprodukcyjne, zapobieganie niechcianej ciąży, zapobieganie i leczenie zakażeń przenoszonych drogą płciową, HIV i inne choroby infekcyjne, - poradnictwo i specjalistyczne świadczenia zdrowotne w zakresie problemów psychospołecznych i schorzeń psychicznych przeznaczone dla młodzieży, - system orzecznictwa lekarskiego dla potrzeb ucznia i szkoły, w tym kwalifikacji do zajęć wychowania fizycznego i sportu oraz poradnictwa zawodowego, - zwalczanie niewłaściwego marketingu nakierowanego na młodzież, - edukacja w zakresie stosunków międzyludzkich i rodzicielstwa.

i ochrony cywilnej, przygotowanie do działań ratowniczych w przypadku wystąpienia zagrożenia życia i zdrowia oraz kształtowanie umiejętności udzielania pierwszej pomocy w nagłych przypadkach. Podstawa programowa obejmuje następujące treści nauczania: główne zadania ochrony ludności i obrony cywilnej; ochrona przed skutkami różnorodnych zagrożeń; źródła i skutki promieniowania jądrowego; oznakowanie substancji toksycznych na środkach transportowych i magazynach; ostrzeganie ludności o zagrożeniach i alarmowanie; bezpieczeństwo i pierwsza pomoc. Z kolei celem edukacji dla bezpieczeństwa, wprowadzanej w trakcie IV etapu edukacyjnego, jest zapoznanie uczniów ze strukturami obronności państwa, przygotowanie do sytuacji zagrożeń, opanowanie zasad pierwszej pomocy. Podstawa programowa obejmuje następujące treści nauczania: system obronności Rzeczypospolitej Polskiej; powinności obronne władz samorządowych, instytucji i obywateli; Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej; ochrona ludności i obrona cywilna; zagrożenia czasu pokoju, ich źródła, przeciwdziałanie ich powstawaniu, zasady postępowania w przypadku ich wystąpienia i po ich ustąpieniu; zagrożenia występujące podczas wojny; pierwsza pomoc w nagłych wypadkach (zachowanie ratownika)⁴.

Warto nadmienić, iż w innych krajach członkowskich UE edukacja dla bezpieczeństwa nie jest realizowana jako osobny przedmiot w szkole. Wybrane treści bezpieczeństwa są omawiane w ramach szkoleń lub innych przedmiotów, np. zasad bezpieczeństwa drogowego, edukacji zdrowotnej, edukacji obywatelskiej. W Austrii bezpieczeństwo drogowe (bez ocen) stanowi jeden z przedmiotów obowiązkowych realizowanych w szkole podstawowej (Volksschule lub Grundschule). Ramowy program nauczania, opracowywany przez Ministerstwo Edukacji, Nauki i Kultury, powstaje na podstawie projektów grupy roboczej ds. programów nauczania. Program ten jest konsultowany z organami edukacyjnymi na szczeblu okręgów i prowincji oraz z organizacjami przedstawicielskimi nauczycieli⁵. Zasady bezpieczeństwa drogowego znalazły się również w programie nauczania dla szkoły podstawowej (Primarschule) w Belgii WN. W grudniu 2002 roku Parlament Wspólnoty Niemieckojęzycznej zatwierdził

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r., nr 4, poz. 17.

⁵ <http://www.eurydice.org.pl/files/austria.pdf> [30.03.2011].

kluczowe kompetencje, tj. minimalne wymogi dla wszystkich uczniów, które muszą być włączone do programów nauczania. Same programy nauczania przygotowują organy prowadzące szkoły, a zatwierdza ministerstwo⁶. W Turcji na mocy Ustawy nr 4306, İlköğretim Okulu (kształcenie obowiązkowe) zostało przedłużone od początku roku szkolnego 1997/98 do ośmiu lat i obejmuje obecnie dzieci i młodzież w wieku od 6 do 14 lat. O programach nauczania decyduje na szczeblu krajowym Najwyższa Rada Edukacji Narodowej, stanowiąca departament Ministerstwa Edukacji Narodowej. Tu również wprowadzono jako przedmiot obowiązkowy zasady ruchu drogowego oraz pierwszą pomoc⁷.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego został dofinansowany projekt „Edukacja na rzecz bezpieczeństwa i skuteczna komunikacja nauczyciel–uczeń”. Projekt skierowany jest do nauczycieli i pracowników dydaktycznych szkół i placówek oświatowych, kadry administracyjnej szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w województwie mazowieckim, pragnących podnosić i uzupełniać swoje kwalifikacje zawodowe. Celem projektu jest przygotowanie kadry systemu oświaty z zakresu zarządzania kryzysowego w szkołach, przeciwdziałania terroryzmowi, zagrożeniom epidemiologicznym, standardów postępowania w tych sytuacjach oraz nabycie praktycznych umiejętności w skutecznej komunikacji nauczyciel–uczeń. W roku szkolnym 2010/2011 przewidziano przeszkolenie około 4500 osób w wieku powyżej 45. roku życia, w tym 1500 uczestników w każdym z trzech modułów tematycznych, w grupach max. 25-osobowych w pięciu ośrodkach województwa mazowieckiego, tj. w Warszawie oraz w Ostrołęce, Płocku, Radomiu i Siedlcach. Programy szkolenia obejmują następujące treści: szkolenie nr 1 „Edukacja na rzecz bezpieczeństwa”: zagrożenia bezpieczeństwa narodowego RP, pandemie jako zagrożenie XXI wieku, terroryzm – geneza i kierunki transformacji; szkolenie nr 2 „Przygotowanie na atak terrorystyczny”: definiowanie zagrożeń mogących wystąpić w szkołach, profilaktyka, elementy wiktymologii, baza danych o obiekcie oświatowym, stres – jak go przewycięzać, przykłady rozwiązań podnoszących poziom bezpieczeństwa odnośnie do wyposażenia technicznego otoczenia i samego obiektu oświatowego, pokaz oraz ćwiczenia w przyjmowaniu postaw bezpiecznych, pokaz filmów szkoleniowych, standardy postępowania w przypadku: agresywny

⁶ http://www.eurydice.org/pl/files/belgia_miem.pdf [30.03.2011].

⁷ <http://www.eurydice.org/pl/files/turcja.pdf> [30.03.2011].

uczeń/rodzic, napad rabunkowy, zagrożenie pożarowe, zagrożenie bombowe, zagrożenie biologiczno-chemiczne, atak terrorystyczny, pojawienie się narkotyków w szkole, odegranie wybranych scenek; szkolenie nr 3: „Skuteczna komunikacja nauczyciel-uczeń”: podstawowe pojęcia (komunikacja werbalna, język ciała, zasady wywierania wpływu na innych, trudni rozmówcy), tworzenie prezentacji (sprzęt, oprogramowanie, stosowane techniki, indywidualne wystąpienia)⁸.

Przeciwdziałanie przemocy

Walka z przemocą stanowi jeden z elementów ochrony praw podstawowych ujętych w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej⁹, m.in. nienaruszalności godności człowieka (art. 1), prawa do poszanowania integralności fizycznej (art. 3.1), wolności od tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania (art. 4), prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 6), prawa dzieci do ochrony i opieki koniecznych dla ich dobra (art. 24).

Decyzją Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 stycznia 2000 r. został przyjęty program działania Wspólnoty pod nazwą „Daphne”, który dotyczył działań zapobiegawczych w celu zwalczania przemocy seksualnej wobec dzieci, młodzieży i kobiet¹⁰. Program został włączony do zadań Komisji związanych z wymiarem sprawiedliwości, sprawami wewnętrznymi oraz prawami podstawowymi. Sam projekt inicjatywy „Daphne” został ogłoszony po majowym posiedzeniu w 1997 r., a jego priorytety odzwierciedlały panujące wówczas wsparcie polityczne stojące za inicjatywą, w okresie po sprawie Dutroux w Belgii oraz Światowym Kongresie przeciw Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci. Do udziału w inicjatywie zaproszono wszystkie państwa członkowskie, natomiast organizacje pozarządowe, które przedstawiły swoje projekty, zachęco-

⁸ Kuratorium Oświaty w Warszawie, Projekt nr PO KL.09.04.00-14-110/09 „Edukacja na rzecz bezpieczeństwa i skuteczna komunikacja nauczyciel-uczeń”, <http://www.kuratorium.waw.pl/pl/news/1154/edukacja-na-rzecz-bezpieczenstwa-i-skuteczna-komunikacja-nauczyciel-uczen.html> [30.03.2011].

⁹ Karta Praw Podstawowych Unii, przyjęta 7 grudnia 2000 r. na szczycie w Nicei, została włączona jako integralna część do traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy, podpisanego 29 października 2004 r. w Rzymie.

¹⁰ Decyzja nr 293/2000/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24 stycznia 2000 r. w sprawie przyjęcia programu działania Wspólnoty (Daphne) na lata 2000-2003. Dz. U. L 34 z 9.02.2000 r. Program dotyczył środków wspomagających zwalczanie aktów gwałtu i przemocy wobec dzieci, młodocianych i kobiet.

no do poszukiwania partnerów wśród placówek badawczych, organów ścigania, władz publicznych, szkół, organizacji szkoleniowych, mediów i w innych sektorach, których udział w zwalczaniu przemocy mógłby być korzystny. Realizowany w latach 2000–2003 program „Daphne” przejął założenia inicjatyw, wprowadzając dodatkowo innowacje w postaci możliwości uczestniczenia w nim organizacji z krajów EFTA/EOG i Europy Środkowo-Wschodniej, Cypru, Malty i Turcji, otwarcia programu dla samorządów terytorialnych jako organizatorów, a nie partnerów programu oraz możliwość realizacji projektów do trzech lat¹¹. W swojej rezolucji z 2002 roku w sprawie śródkresowego przeglądu programu „Daphne”, Parlament Europejski podkreślił, że program ten spełnia podstawowe zapotrzebowanie na efektywne strategie zwalczania przemocy oraz musi być kontynuowany po 2003 r.¹². W celu zapewnienia kontynuacji projektów realizowanych w ramach „Daphne” ustanowiono na lata 2004–2008 II fazę programu. Celem „Daphne II” było zapobieganie i zwalczanie występujących w życiu publicznym lub prywatnym wszelkich form przemocy wobec dzieci, młodzieży oraz kobiet przez podejmowanie środków zapobiegawczych, a także przez zapewnienie wsparcia dla ofiar i grup ryzyka, w tym w szczególności zapobieganie narażeniu w przyszłości na akty przemocy. Program miał również za zadanie wspieranie organizacji pozarządowych i innych organizacji działających w tej dziedzinie¹³. Program „Daphne II” obejmował swym zasięgiem następujące rodzaje działań:

- wymianę dobrych praktyk i doświadczeń, zwłaszcza w zakresie stosowania środków zapobiegawczych oraz pomoc dla ofiar;
- pracę badawczą i badania naukowe;
- tworzenie sieci multidyscyplinarnych;
- szkolenia i projektowanie pakietów edukacyjnych;
- opracowywanie i wprowadzanie programów terapeutycznych i pomocy dla ofiar, osób z grup ryzyka, sprawców;

¹¹ Komisja Europejska, *Historia Daphne 1997–2003. Europa przeciw przemocy wobec kobiet i dzieci*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2005, s. 5, 6, 16.

¹² Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 4 września 2002 r. w sprawie śródkresowego przeglądu programu Daphne, Dz. U. L 272 E z dn. 13.11.2003, s. 390.

¹³ Decyzja nr 803/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. przyjmująca program działania Wspólnoty (2004–2008) w celu zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz w celu ochrony ofiar i grup ryzyka (program Dafne II). Dz. U. UE, L 143/1 z dn. 30.04.2004, art. 2.

- propagowanie działań mających na celu podnoszenie świadomości w grupach docelowych;
- rozpowszechnianie rezultatów programów „Daphne” i „Daphne II”;
- określanie i udoskonalenie działań przyczyniających się kształtowania postaw szacunku wobec grup zagrożonych przemocą, wspieranie ich stanu dobrobytu oraz samorealizacji.

Chcąc zapewnić ciągłość projektów wspieranych w ramach „Daphne” i „Daphne II” Parlament Europejski i Rada podjęli decyzję o kontynuacji działań na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka w ramach ustanowionego na lata 2007–2013 programu „Daphne III”.

Celem szczegółowym programu jest wspieranie zapobiegania i walki z wszystkimi formami przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet występującymi w sferze publicznej i prywatnej, w tym z seksualnym wykorzystywaniem i handlem ludźmi, poprzez stosowanie środków profilaktycznych oraz zapewnianie wsparcia i ochrony ofiarom i grupom ryzyka¹⁴.

Program ten przewiduje m.in.: tworzenie sieci współpracy, pomoc i wsparcie organizacji działających w tym obszarze; przygotowanie i realizację akcji uświadamiających skierowanych do konkretnych grup zawodowych, grup ryzyka, odpowiednich organów i społeczeństwa, mających na celu propagowanie postawy zera tolerancji dla przemocy oraz zachęcenie do zgłaszania aktów przemocy; upowszechnienie wyników uzyskanych w ramach programów „Daphne” i „Daphne II”; propagowanie działań mających na celu wspieranie ofiar; tworzenie i rozwój bazy wiedzy; opracowanie materiałów edukacyjnych dotyczących ochrony przed przemocą; badanie zjawisk związanych z przemocą i ich wpływu na ofiary i całe społeczeństwo; tworzenie i wprowadzanie w życie programów wsparcia ofiar i grup ryzyka oraz programów interwencyjnych dla sprawców. Realizacji celu mają służyć następujące działania: badania naukowe, badanie opinii publicznej, opracowanie wskaźników i metodologii, organizacja seminariów, konferencji, spotkań ekspertów, rozpowszechnianie informacji i statystyk, tworzenie stron internetowych i materiałów dydaktycznych, organizacja kampanii i imprez społecznych, wspieranie sieci ekspertów krajowych, realizacja konkretnych

¹⁴ Decyzja nr 779/2007/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2007 r. ustanawiająca na lata 2007–2013 program szczegółowy na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz na rzecz ochrony ofiar i grup ryzyka (program „Daphne III”) jako część programu ogólnego „Prawa podstawowe i sprawiedliwość”, Dz. U. UE, L 173/19 z dn. 3.07.2007 r., art. 3.

projektów ponadnarodowych, wspieranie organizacji pozarządowych i organizacji działających w ramach celów określonych w programie¹⁵.

Począwszy od 1997 roku w ramach „Daphne” realizowano między innymi następujące projekty:

- *Działać w wielodyscyplinarnej sieci europejskiej w celu ochrony ofiar handlu ludźmi* – projekt francuskiego Komitetu Przeciw Współczesnemu Niewolnictwu (CCEM – Comité Contre l’Esclavage Moderne). Celem projektu była wymiana informacji i dobrych praktyk w zakresie pomocy ofiarom przemocy. Działania obejmowały organizację seminariów w Belgii, Wielkiej Brytanii, Grecji, Włoszech i Portugalii, których celem było szkolenie oraz uczulenie na ww. problem. Zaletą projektu było zwiększenie wiedzy na temat skali owego problemu, uświadomienie potrzeby działania i rozpowszechnianie dobrych praktyk w zakresie ochrony ofiar handlu ludźmi¹⁶.
- *Model zapobiegania przemocy ze względu na płeć oraz przemocy międzykulturowej zbudowany przy udziale młodzieży w szkołach* – projekt hiszpańskiego Departamento de Didáctica e Investigación Educativa y del Comportamiento, Centro Superior de Educación, Universidad de La Laguna. W projekcie uczestniczyło 2400 młodych ludzi i 80 nauczycieli z 20 szkół w Niemczech, Danii, Hiszpanii i Włoch. Tematem spotkań, które odbywały się w każdym kraju i którym przewodzili pedagodzy, były problemy związane z przemocą w życiu codziennym, ze szczególnym zwróceniem uwagi na przemoc ze względu na płeć, homofobię, ksenofobię i dyskryminację. W ramach działań opracowano pomoc dydaktyczną w postaci przewodnika zawierającego elementy teoretyczne i praktyczne, analizującego potrzeby nauczycieli w zakresie realizacji tematów: męskość i płeć, seksualność i orientacja seksualna, przemoc w życiu codziennym, przemoc na tle seksualnym, edukacja uczuciowa, stosunki międzykulturowe, płeć i przemoc, płeć i ksenofobia, stosunki w rodzinie, stosunki władzy i płci oraz jak zbudować kulturę pokoju. Przewodnik zawierał również narzędzia pedagogiczne służące do oceny, kompletną bibliografię oraz indeks¹⁷.

¹⁵ Ibidem, art. 3, 4.

¹⁶ Projekt 2002-165-WYV – *Pour une approche multidisciplinaire de la protection des victimes de la traite des êtres humains*, http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/illustrative_projects/ic02_2002_165_pl.pdf [30.03.2011].

¹⁷ Projekt 2002-081-WY – *Educator para el presente sin violencia: La construcción de una cultura de paz*, http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/illustrative_projects/ic04_2002_081_pl.pdf [30.03.2011].

- *Utworzenie bazy wskaźników dotyczących przemocy w małżeństwie i gwałtów w Europie* – projekt francuskiego Société Civile Pytel, którego celem było dokonanie analizy systemów informacji statystycznej dotyczącej przemocy tego rodzaju w Unii Europejskiej. Projektowi temu towarzyszył drugi projekt *Extension de la base de d'indicateurs descriptifs sur les violences conjugales et les viols en Europe aux 10 nouveaux Etats membres*¹⁸.
- *Porady dla dorosłych dotyczące pomocy dzieciom wykorzystywanym seksualnie* – projekt angielskiego Leeds Animation Workshop, którego produktem finalnym był informacyjny i edukacyjny film rysunkowy *Nie do wiary* oraz broszura skierowana do rodziców, z której mogli korzystać także specjaliści, nauczyciele, ochotnicy i osoby zainteresowane problematyką dzieci wykorzystywanych seksualnie.

Film *Nie do wiary* podejmuje trudny temat w prosty, uczciwy sposób, bez wzbudzania sensacji. W historii podkreślono, że pomoc dziecku wykorzystywanemu seksualnie może być stresująca i może powodować izolację, ale pokazuje w sposób pozytywny rolę rodziców i opiekunów. Pokazano siłę i możliwości rodziców, znajdujących kreatywne sposoby wspierania swoich dzieci. Film pokazuje, że dzieci mogą radzić sobie ze swoimi doświadczeniami, pod warunkiem, że znajdują opiekę i wsparcie tak, że rozumieją, że nie są winne wykorzystania¹⁹.

- *Utworzenie Europejskiej sieci zapobiegania FGM* – belgijski projekt International Centre for Reproductive Health (ICHR) Ghent University, mający na celu wzmocnienie i promocję sieci europejskiej przeciwko obrzezaniu kobiet (Euro Net FGM), utworzonej w ramach wcześniejszych projektów „Daphne”. Działania ukierunkowano na zbadanie istniejących dobrych rozwiązań i materiałów edukacyjnych dotyczących tej problematyki wydanych w ramach innych projektów wspieranych przez „Daphne” oraz na zachęcenie użytkowników w Europie do ich wykorzystywania. Ponadto stworzono i przetestowano narzędzia informacyjne, edukacyjne i komunikacyjne (IEC), przeznaczone dla grup docelowych i krajów członkowskich. Produktem finalnym projektu

¹⁸ Projekt 2004-1-092-W - *Création d'une base d'indicateurs sur les violences conjugales et les viols en Europe*” oraz Projekt 2003-013 - *Extension de la base de d'indicateurs descriptifs sur les violences conjugales et les viols en Europe aux 10 nouveaux Etats membres*, http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/illustrative_projects/ic06_2004_1_092_pl.pdf [30.03.2011].

¹⁹ Projekt 2002-062-YC - *'Beyond Belief' video pack- Animated video and accompanying booklet for adults*, http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/illustrative_projects/ic07_2002_062_yc_pl.pdf [30.03.2011].

były: historia walki przeciwko obrzezaniu kobiet, opis rytuału obrzezania w Europie wraz z danymi statystycznymi i przeglądem prawa europejskiego, przegląd priorytetów w działaniach prewencyjnych na poziomie społeczności, rekomendacje europejskiej strategii zapobiegania obrzezaniu kobiet w Europie (na poziomie społecznym, medycznym i legislacyjnym), plan dla priorytetów badawczych w zakresie rytuału obrzezania kobiet w Europie. Grupy biorące udział w zwalczaniu praktyki obrzezania kobiet wyposażono w narzędzia w postaci zasad dla sektora zdrowotnego w zakresie szkolenia specjalistów oraz opieki nad obrzezanymi kobietami; narzędzi edukacyjnych, tj. podręcznika dla dostawców opieki zdrowotnej, oraz CD-Romu zawierającego informacje na temat prewencji pierwotnej i przepisów dotyczących obrzezania kobiet w Unii Europejskiej²⁰.

Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni

Komunikowanie się jest podstawą życia codziennego. Komunikujemy się werbalnie i niewerbalnie, świadomie lub nieświadomie. Współczesne technologie komunikacyjne nie tylko łączą ludzi, umożliwiając „poznawanie innych” bez konieczności osobistego kontaktu, ale także stanowią źródło wielu zagrożeń, z których na co dzień nie zdajemy sobie sprawy. Odczuwalny brak zrozumienia w swoim środowisku, niezadowolony z własnego życia, powoduje, że coraz częściej uciekamy w świat cyberprzestrzeni. To właśnie tam szukamy akceptacji, zrozumienia, dzielimy się swoimi myślami, pragnieniami, nawiązujemy nowe znajomości. Stanisław Lem określił sieć mianem „wielkiego śmietnika”, gdzie oprócz treści wartościowych można znaleźć również te szkodliwe, np. strony pornograficzne, informacje o samookaleczeniach, samobójstwach. Technologie informacyjno-komunikacyjne zbliżają ludzi, ale jednocześnie narażają na zagrożenia w postaci kontaktów z niebezpiecznym znajomym²¹ lub z grupami, które za pomocą sieci pozyskują nowych zwolenników i członków swojej społeczności. Innym rodzajem zagrożenia jest *cyberbullying*. O cyberprzemocy można mówić, gdy dana osoba jest napastowana, wyśmiewana, zawstydzana, upo-

²⁰ Projekt 2003-028-WYC – *Strengthening the European Network for the Prevention of FGM by building on experiences and results from the early past*, http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/illustrative_projects/ic10_2003_028_pl.pdf [30.03.2011].

²¹ Zarówno w sieci, jak i poza nią zagrożenie w postaci kontaktu z niebezpiecznym znajomym określane jest mianem *stanger danger*.

karzana przez inną osobę lub grupę osób w Internecie, za pośrednictwem poczty elektronicznej, telefonów komórkowych czy palmtopów. To niepożądane prześladowane określa termin *stalking*²².

W 1995 roku Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej wydały dyrektywę mającą zastosowanie do ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych, w szczególności zaś do technik gromadzenia, przekazywania, kompilowania, rejestrowania, przechowywania i przesyłania danych dźwiękowych i obrazowych. Zwrócono uwagę, że

systemy przetwarzania danych są stworzone po to, aby służyć człowiekowi: muszą [...] szanować ich podstawowe prawa i wolności, szczególnie prawo do prywatności [...]. Aby nie dopuścić do pozbawienia jednostek ochrony, do której mają prawo na mocy niniejszej dyrektywy, wszelkie przetwarzanie danych osobowych we Wspólnocie musi być przeprowadzane zgodnie z ustawodawstwem jednego z Państw Członkowskich.

Celem krajowych przepisów dotyczących przetwarzania danych osobowych musi być ochrona podstawowych praw i wolności człowieka, w szczególności prawa do prywatności²³.

W 1998 roku przyjęto zalecenie wzywające Państwa Członkowskie, przemysł i zainteresowane strony, jak również Komisję do podjęcia działań w celu wzmocnienia ochrony nieletnich i godności ludzkiej w sektorze nadawczym i internetowym. Był to pierwszy instrument prawny na szczeblu Wspólnoty dotyczący treści przekazywanych w ramach usług audiowizualnych i informacyjnych udostępnianych publicznie, niezależnie od stosowanego środka przekazu, który obejmował wszystkie formy ich świadczenia (począwszy od nadawania programów, a na usługach internetowych skończywszy), odnoszący się do zagadnień ochrony małoletnich i godności ludzkiej²⁴.

²² W Polsce *stalking* traktowany jako przestępstwo wprowadziła ustawa z 25 lutego 2011 r. o zmianie ustawy Kodeks Karny, ogłoszona 5 kwietnia 2011 r. w Dz. U. nr 72, poz. 381. W USA, Niemczech, Holandii istnieją już odpowiednie zapisy w kodeksie karnym penalizujące to zjawisko. We Włoszech trwają nad tym prace.

²³ Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych. Dz. U. L 281/31 z dn. 23.11.1995, s. 356.

²⁴ Zalecenie 98/560/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 września 1998 r. w sprawie rozwoju konkurencyjności europejskiego przemysłu usług audiowizualnych i informacyjnych poprzez wspieranie ram krajowych mających na celu osiągnięcie porównywalnego i efektywnego poziomu ochrony nieletnich i godności ludzkiej. Dz. U. L 270 z dn. 7.10.1998, s. 48. Podstawę prawną tego zalecenia stanowił art. 157 traktatu Wspólnoty Europejskiej, wymagającego od Wspólnoty i Państw Członkowskich czuwania nad zapewnien-

Decyzją nr 276/1999/WE²⁵ Parlament Europejski i Rada przyjęły wieloletni plan działań Wspólnoty w zakresie promowania bezpieczniejszego korzystania z Internetu poprzez zwalczanie sprzecznych z prawem i szkodliwych treści w światowych sieciach komputerowych. Na mocy decyzji nr 1151/2003/WE Parlamentu Europejskiego i Rady²⁶ wydłużony został plan działania na okres dwóch lat. Zmieniono jego zakres, włączając środki mające na celu promowanie wymiany informacji i koordynacji z właściwymi podmiotami na szczeblu krajowym, jak również przepisy dotyczące krajów przystępujących. W dyrektywie 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego, w ramach rynku wewnętrznego zobowiązano Państwa Członkowskie i Komisję do promowania i opracowania kodeksów postępowania dotyczących ochrony małoletnich oraz godności ludzkiej²⁷.

We wniosku dotyczącym zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ochrony nieletnich i godności ludzkiej oraz prawa do odpowiedzi w odniesieniu do konkurencyjności europejskiego przemysłu usług audiowizualnych i informacyjnych zalecono promowanie:

- działania umożliwiającego nieletnim korzystanie z usług audiowizualnych i informacyjnych on-line w sposób odpowiedzialny, szczególnie

niem warunków niezbędnych dla konkurencyjności przemysłu Wspólnoty i podejmowania działań mających na celu m.in. sprzyjanie lepszemu wykorzystaniu potencjału przemysłowego polityk innowacyjnych, badań i rozwoju technologicznego.

²⁵ Decyzja nr 276/1999/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 stycznia 1999 r. przyjmująca wieloletni plan działań Wspólnoty w zakresie promowania bezpieczniejszego korzystania z Internetu i nowych technologii sieciowych poprzez zwalczanie sprzecznych z prawem i szkodliwych treści głównie w obszarze ochrony dzieci i nieletnich, Dz. U. L 33 z 6.2.1999. Decyzja zmieniona Rozporządzeniem (WE) nr 1882/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 września 2003 r. dostosowującym do decyzji Rady 1999/468/WE przepisy odnoszące się do komitetów, które wspomagają Komisję w wykonywaniu jej uprawnień wykonawczych ustanowionych w instrumentach podlegających procedurze określonej w art. 251 Traktatu WE (Dz. U. L 284 z dn. 31.10.2003, s. 1). Decyzja ostatnio zmieniona Decyzją nr 787/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. zmieniającą decyzję Rady 96/411/WE oraz decyzje nr 276/1999/WE, nr 1719/1999/WE, nr 2850/2000/WE, nr 507/2001/WE, nr 2235/2002/WE, nr 2367/2002/WE, nr 253/2003/WE, nr 1230/2003/WE i nr 2256/2003/WE w celu dostosowania kwot referencyjnych, aby uwzględnić rozszerzenie Unii Europejskiej. (Dz. U. L 138 z dn. 30.4.2004, s. 12).

²⁶ Decyzja nr 1151/2003/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 czerwca 2003 r. zmieniająca decyzję nr 276/1999/WE przyjmującą wieloletni plan działań Wspólnoty w zakresie promowania bezpieczniejszego korzystania z Internetu w drodze zwalczania sprzecznych z prawem i szkodliwych treści w światowych sieciach komputerowych. Dz. U. L 162 z dn. 1.07.2003, s. 1.

²⁷ Dz. U. L 178 z dn. 17.07.2000, art. 16. ust. 1 lit. e.

poprzez podnoszenie świadomości wśród rodziców, wychowawców i nauczycieli na temat potencjału nowych usług i sposobów, dzięki którym można uczynić je bezpiecznymi dla nieletnich, głównie poprzez kształcenie w zakresie umiejętności korzystania z mediów lub programów edukacji medialnej;

- działania ułatwiającego, w stosownych i koniecznych przypadkach, identyfikację i dostęp do wysokiej jakości usług i treści przeznaczonych dla nieletnich, m.in. poprzez zapewnienie środków dostępu w instytucjach szkolnictwa i w miejscach publicznych²⁸.

Decyzją nr 854/2005/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r.²⁹ ustanowiony został program wspólnotowy „Bezpieczniejszy Internet Plus”, mający na celu promowanie bezpieczniejszego korzystania z Internetu i nowych technologii sieciowych szczególnie przez dzieci, oraz zwalczanie treści sprzecznych z prawem i treści niechcianych przez użytkowników końcowych. Ramy finansowe realizacji działań wspólnotowych na okres od dnia 1 stycznia 2005 r. do dnia 31 grudnia 2008 r. ustalono na kwotę 45 milionów EUR, z czego 20 050 000 EUR przypadało na okres do dnia 31 grudnia 2006 r. Program był spójny z programem Daphne II, MODINIS³⁰, eContentplus³¹. W ramach programu współfinansowano m.in. linie zaufania umożliwiające dzieciom wyrażenie zastrzeżeń w stosunku wykorzystania przez nie technologii siecio-

²⁸ Wniosek dotyczący Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ochrony nieletnich i godności ludzkiej oraz prawa do odpowiedzi w odniesieniu do konkurencyjności europejskiego przemysłu usług audiowizualnych i informacyjnych. 2004/0117 (COD), Bruksela, dn. 30.04.2004, pkt I.2.

²⁹ Decyzja nr 854/2005/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 r. w sprawie ustanowienia wieloletniego programu wspólnotowego na rzecz promowania bezpieczniejszego korzystania z Internetu i nowych technologii sieciowych, Dz. U. L 149/1 z dn. 11.06.2005.

³⁰ Decyzja nr 2256/2003/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. przyjmująca wieloletni program (2003–2005) monitorowania planu działań eEuropa 2005, rozpowszechniania dobrych praktyk oraz poprawy bezpieczeństwa sieci i informacji (MODINIS). Dz. U. L 336 z dn. 23.12.2003. Niniejsza decyzja została przyjęta przez Parlament Europejski i Radę z uwzględnieniem Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, wniosku Komisji (Dz. U. WE C 291E z dn. 26.11.2000, s. 243), opinii Komitetu Ekonomiczno-Społecznego (Dz. U. WE C 61 z dn. 14.03.2003, s. 184) oraz opinii Komitetu Regionów (Dz. U. WE C 128 z dn. 29.05.2003, s. 19). Decyzja nr 2113/2005/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 grudnia 2005 r. zmieniła decyzję nr 2256/2003/WE celem przedłużenia na rok 2006 programu rozpowszechniania dobrych praktyk i monitorowania wdrażania technologii teleinformatycznych (ICT), Dz. U. L 344 z dn. 27.12.2005, P. 0034 – 0037.

³¹ Celem programu jest zwiększenie dostępności, użyteczności i wykorzystania zasobów cyfrowych w Europie.

wych; sieci tematyczne; organizacje pozarządowe (NGO); organy ścigania (w celu ułatwienia dialogu i wymiany najlepszych praktyk, projekty ukierunkowano na udoskonalenie analizy sprzecznych z prawem materiałów); projekty mające na celu podniesienie poziomu wiedzy na temat różnych aspektów korzystania z Internetu przez dzieci, rodziców i przestępców; projekt Kids Online; sieć INSAFE i INHOPE³².

Sieć INSAFE obejmuje ośrodki odpowiedzialne za skierowanie do dzieci, rodzin i szkół działań podnoszących świadomość bezpiecznego, odpowiedzialnego korzystania z Internetu i urządzeń mobilnych.

Z kolei sieć INHOPE – International Association of Internet Hotlines jest Międzynarodowym Stowarzyszeniem Numerów Interwencyjnych, powstałym w 1999 r. na podstawie projektu „Daphne”. Jego głównym zadaniem jest wspieranie i usprawnianie funkcjonowania internetowych numerów interwencyjnych na całym świecie, w celu skutecznego reagowania na zgłoszenia nielegalnych i szkodliwych treści w Internecie. Działalność Stowarzyszenia INHOPE została zapoczątkowana przez organizację Childnet International, partnera programu „Daphne”, uczestnika inicjatywy „Bezpieczny Internet”, która jako jedna z pierwszych przyczyniła się do rozpropagowania zagrożeń sieci i działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w necie³³. Poniższa tabela prezentuje organizacje w krajach Unii Europejskiej, EFTA/EOG oraz krajach kandydujących, współpracujących w ramach Internet Hotlines.

Wsparcie ze strony programu „Daphne” otrzymały również inne projekty mające na celu poprawę bezpieczeństwa w sieci, m.in.: angielskie „EU regional information and action on child abuse – The online child protection resource”³⁴, „European Internet Action – Safer for safer for children and young people”³⁵, szwedzki „Seminar on sexual abuse of children – Network – Secrets that destroy”³⁶, włoski „Pilot project to establish

³² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Końcowa ocena realizacji wieloletniego programu wspólnotowego na rzecz promowania bezpieczniejszego korzystania z Internetu i nowych technologii sieciowych. KOM(2009) 64 wersja ostateczna, Bruksela, dn. 18.02.2009.

³³ Patrz K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa komunikacyjnego dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni*, [w:] *Komunikowanie społeczne w globalizującym się świecie: szanse i zagrożenia dla edukacji*, red. G. Andrzejewska, K. Czerwiński, M. Schneider, Toruń 2010, s. 189–192.

³⁴ Project Ref 1997–003–C.

³⁵ Project Ref 1997–038–C.

³⁶ Project Ref 1997–014–C.

Tabela 2. Organizacje działające w Internet Hotlines

Państwo	Organizacja	Adres strony internetowej
Austria	Stopline	http://www.stopline.at/
Belgia	Child Focus	http://www.childfocus.be/
Bulgaria*	ARC Fund	http://www.arc.online.bg/
Cypr	The Cyprus Neuroscience & Technology Institute (CNTI)	http://www.safenetcy.org/
Czechy	Horka linka	http://horka-linka.saferinternet.cz/index.asp
Czechy	Our Child Foundation	http://www.internethotline.cz/en.htm
Dania	Red Barnet	http://www.redbarnet.dk/
Finlandia	Pelastakaa Lapset-Rädaa Barner - Save the Children Finland	http://www.pelastakaaalapset.fi/se/huuvudsida
Francja	AFA	http://www.pointdecontact.net/
Grecja	SAFENET – Ελληνικό Όργανο Αυτορρύθμισης για το Περιοχόμενο του Διαδικτύου / Hellenic Self-regulatory Body for Internet Content/	http://www.safeline.gr/?lang=en
Hiszpania	Protegeles	http://www.protegeles.com/index.asp
Holandia	Meldpunt	http://www.meldpunt-kinderporno.nl/
Irlandia	The Internet Service Providers Association of Ireland (ISPAI)	http://www.hotline.ie/index.php
Islandia**	Barnaheill	http://www.barnaheill.is/content/view/212/96/
Litwa	Lietuvos Respublikos ryšii reguliavimo tarnyba (RRT) /The Communications Regulatory Authority of the Republic of Lithuania/	http://www.draugiskasinternetas.lt/en

Łotwa	Latvijas Interneta asociācija /Latvian Internet Association – Net Safe/	http://www.drossinternets.lv/page/32
Luksemburg	Luksembourg Internet Safety Alter – LISA Stop Line	https://www.lisa-stopline.lu/index.php?id=11&L=2
Malta	APPOĠĠ/część Foundation for Social Welfare Services/	http://www.appogg.gov.mt/supportline179.asp
Niemcy	„Verband der deutschen Internetwirtschaft – ECO” (Association of German internet enterprises)	http://www.internet-beschwerdestelle.de/beschwerde/einreichen/
Niemcy	Die Freiwillige Selbstkontrolle Multimedia-Diensteanbieter (FSM) / The Voluntary Self-Monitoring of Multimedia Providers/	http://www.fsm.de/en/
Niemcy	Jugendschutz.net	http://www.jugendschutz.net/hotline/index.html
Polska	Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa	http://www.hotline.org.pl/
Portugalia	Fundação para a Computação Científica Nacional (FCCN) / Foundation for National Scientific Computing/	http://linhaalerta.internetsegura.pt/
Słowenia	Spletno Oko	https://www.spletno-oko.si/en/
Węgry	A Magyar Tartalomipari Szövetség (MATISZ)	http://www.internethotline.hu/
Wielka Brytania	Internet Watch Foundation	http://www.iwf.org.uk/
Włochy	Telefono Azzurro	http://www.azzurro.it/ http://www.hot114.it/
Włochy	Save the Children Italy	http://www.stop-it.org/

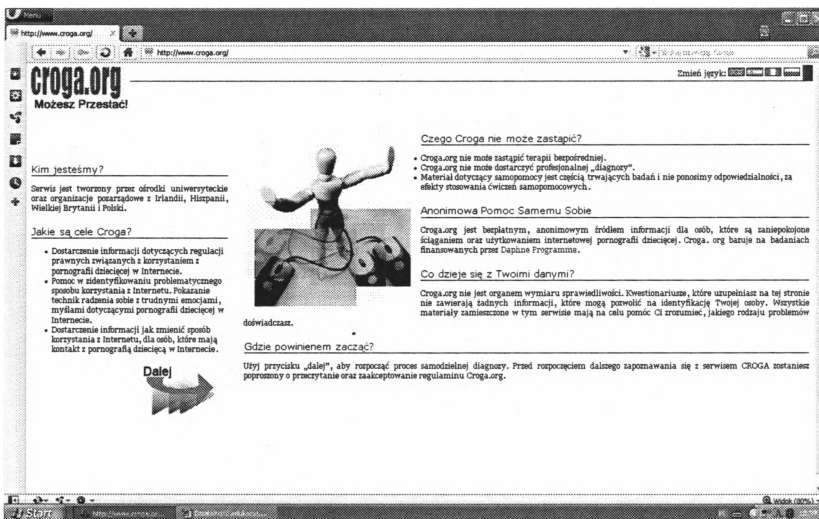
*kraj kandydujący do Unii Europejskiej

** EFTA/EOG, kraj Stowarzyszenia Wolnego Handlu, członkowie Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Źródło: opracowanie własne [dostępność stron internetowych 30.03.2011]

a European network for the prevention of child abuse”³⁷, angielski „Child Pornography on the Internet – The Victim Identification Project (VIP)”³⁸.

W 2002 roku uruchomiony został projekt „Daphne – Rozwijanie zasobów do zwalczania zęcania się nad dziećmi poprzez dziecięcą pornografię internetową” ukierunkowany zarówno na przestępców, jak i osoby niebędące przestępcami, w tym młodych ludzi, dla których oglądanie pornografii przez Internet stanowi problem³⁹. W ramach projektu zostało stworzone i uruchomione oparte na Internecie źródło pomocy www.croga.org. W dwa lata później powstał projekt „Pro-active intervention with people who victimize through Internet child pornography – Dissemination of the Croga website”⁴⁰, stanowiący rozszerzenie projektu z roku 2002, mający za zadanie poszerzenie jego osiągnięć poprzez ich rozpowszechnianie i adaptację.

Ryc. 1. Internetowa strona startowa croga.org
Źródło: <http://www.croga.org> [30.03.2011]

³⁷ Project Ref 1997–021–C.

³⁸ Project Ref 2000–067–C.

³⁹ Projekt 2002–004–YC – „The development of a telehealth resource to support young people and adults who compulsively access Internet child pornography”, http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/files/others/illustrative_projects/ic12_2004_2_042_pl.pdf [30.03.2011].

⁴⁰ Projekt 2004–2–042–YC.

Działająca strona ma na celu zwiększenie świadomości ludzi w każdym wieku, którzy uważają, że mają problem z nielegalnymi treściami w Internecie.

Celem Croga jest:

- dostarczenie informacji dotyczących regulacji prawnych związanych z korzystaniem z pornografii dziecięcej w Internecie,
- pomoc w zidentyfikowaniu problematycznego sposobu korzystania z Internetu; pokazanie technik radzenia sobie z trudnymi emocjami, myślami dotyczącymi pornografii dziecięcej w Internecie,
- dostarczenie informacji jak zmienić sposób korzystania z Internetu dla osób, które mają kontakt z pornografią dziecięcą w Internecie.

Serwis ten tworzą ośrodki uniwersyteckie i organizacje pozarządowe z Irlandii, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Polski.

Z uwagi na rozwój technologii komunikacyjnych i informacyjnych, dnia 20 grudnia 2006 r. Parlament Europejski i Rada wydali kolejne zalecenie w sprawie ochrony małoletnich i godności ludzkiej, które podkreślało konieczność podjęcia działań na rzecz przyjęcia na szczeblu Unii przepisów dotyczących fizycznego, umysłowego i moralnego rozwoju małoletnich w odniesieniu do treści wszystkich usług audiowizualnych i informacyjnych oraz ochrony małoletnich przed dostępem do nieodpowiednich programów lub usług przeznaczonych dla dorosłych. Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej zaleciły, aby

państwa członkowskie w trosce o promowanie rozwoju przemysłu usług audiowizualnych i internetowych usług informacyjnych podjęły niezbędne działania w celu zapewnienia ochrony małoletnich i godności ludzkiej w odniesieniu do wszystkich usług audiowizualnych i internetowych usług informacyjnych poprzez [...] propagowanie, celem zachęcenia do korzystania z postępu technicznego, oprócz obecnych środków prawnych i innych dotyczących usług radiowo-telewizyjnych oraz w zgodzie z nimi, a także w bliskiej współpracy z zainteresowanymi stronami – działań umożliwiających małoletnim korzystanie z usług audiowizualnych oraz internetowych usług informacyjnych w sposób odpowiedzialny, w szczególności poprzez zwiększenie wśród rodziców, nauczycieli oraz wychowawców świadomości potencjału nowych usług oraz środków czyniących te usługi bezpiecznymi dla małoletnich, szczególnie poprzez alfabetyzację medialną lub programy edukacji medialnej oraz na przykład poprzez ciągłe szkolenia w ramach edukacji szkolnej⁴¹.

⁴¹ Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/952/WE z dnia 20 grudnia 2006 r. w sprawie ochrony małoletnich, godności ludzkiej oraz prawa do odpowiedzi w odniesieniu do konkurencyjności europejskiego przemysłu audiowizualnego oraz internetowych

W 2007 r. Komisja Europejska – Dyrekcja Generalna ds. Społeczeństwa Informacyjnego i Mediów – zleciła OPTEM i jej europejskim partnerom przeprowadzenie badań jakościowych na temat *Bezpieczny Internet dla dzieci*⁴², których celem było zdobycie wiedzy na temat wykorzystania Internetu przez dzieci, ich zachowań w sieci oraz ryzyka i kwestii związanych z bezpieczeństwem w necie. Badaniem objęto 29 krajów (27 państw członkowskich, a także Islandię i Norwegię). Próbę badawczą stanowili chłopcy w wieku od 9 do 10 lat i od 12 do 14 lat oraz dziewczęta w tym samym przedziale wiekowym, którzy mieli dostęp do Internetu (niekoniecznie w domu) przynajmniej raz w miesiącu.

Na pytanie dotyczące problemów i niebezpieczeństw jakie doświadczyli w związku z używaniem Internetu i telefonów komórkowych badani najczęściej wymieniali ataki wirusów i włamania do systemów komputerowych, przekierowanie na niepożądane strony www (pornografia, przemoc), oszustwa i nadużycia (nieuczciwe propozycje, fałszywe konkursy itp.) oraz fizyczny i seksualny atak dorosłych, z którymi dzieci nawiązały kontakt przez Internet. Choć wielu badanych wyrażało obawy przed tego rodzaju kontaktami, to nie było to zagrożenie, które wymienili jako jedno z pierwszych. Z kolei ryzyko związane z korzystaniem z telefonu komórkowego (prócz ponoszonych kosztów i wirusów w przypadku połączenia się z Internetem) wiązało się głównie z prześladowaniem poprzez otrzymywanie nieprzyjemnych, wzbudzających strach telefonów lub wiadomości tekstowych (wysyłanych przez nadawców dla „sportu”). Hierarchia ważności zmieniła się dopiero, kiedy badani otrzymali szczegółową listę zagrożeń. Wówczas na pierwszym miejscu wymieniali zagrożenia związane z komunikacją: ryzykowne kontakty z nieznanymi sobie dorosłymi, udział w otwartych czatach, forach dyskusyjnych, czytanie i odpowiadanie na blogi/strony internetowe tworzone przez osoby, których nigdy wcześniej nie spotkali.

Niepokój budzi fakt, że większość badanych miała tendencję do minimalizowania problemu prześladowania, nękania lub zastraszania za

usług informacyjnych, Dz. U. L 378/72, z dn. 27.12.2006, pkt I.2.a. Konieczność zachowania należytej równowagi między środkami podejmowanymi w celu ochrony fizycznego, umysłowego i moralnego rozwoju małoletnich i ochrony godności ludzkiej a podstawowym prawem do wolności słowa zawartym w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej, została podkreślona w Dyrektywie 2007/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 grudnia 2007 r. zmieniającej dyrektywę Rady 89/552/EWG w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich, dotyczących wykonywania telewizyjnej działalności transmisyjnej, Dz. U. L 332/27 z dn. 18.12.2007, pkt (45).

⁴² Badanie prowadzone pod egidą Eurobarometru.

pośrednictwem Internetu czy telefonów komórkowych, traktując to jako dowcipy na różnym poziomie. Co więcej, dzieci starsze wierzyły, że są w stanie same uporać się z tym problemem⁴³.

W 2008 r. Komisja Europejska przedstawiła raport *W kierunku bezpiecznego korzystania z Internetu przez dzieci w UE – punkt widzenia rodziców*⁴⁴, z którego wynikało, iż największe obawy wzbudzał fakt, że dzieci mogą być wykorzystane seksualnie. *Grooming* oznacza szczególną kategorię relacji tworzoną w Internecie między osobami dorosłymi a dziećmi w celu ich uwiedzenia i wykorzystania seksualnego. Proceder ten może trwać wiele miesięcy. Jego początek następuje w sieci, a dalsze miejsce kontaktów jest uzależnione od samego procesu. Zdaniem seksuologów, jest to typowe zachowanie dla dorosłych o skłonnościach pedofilskich⁴⁵. Obawy rodziców wzbudzała również możliwość dostępu przez Internet do materiałów związanych z przemocą i pornografią (znacznie bardziej niż możliwość pozyskania ich przez telefon komórkowy), a także do informacji na temat samookaleczeń, samobójstw, anoreksji. Również w przypadku nękania, prześladowania dzieci przez inne dzieci, rodzice widzieli w Internecie o wiele większe zagrożenie niż w telefonach komórkowych⁴⁶.

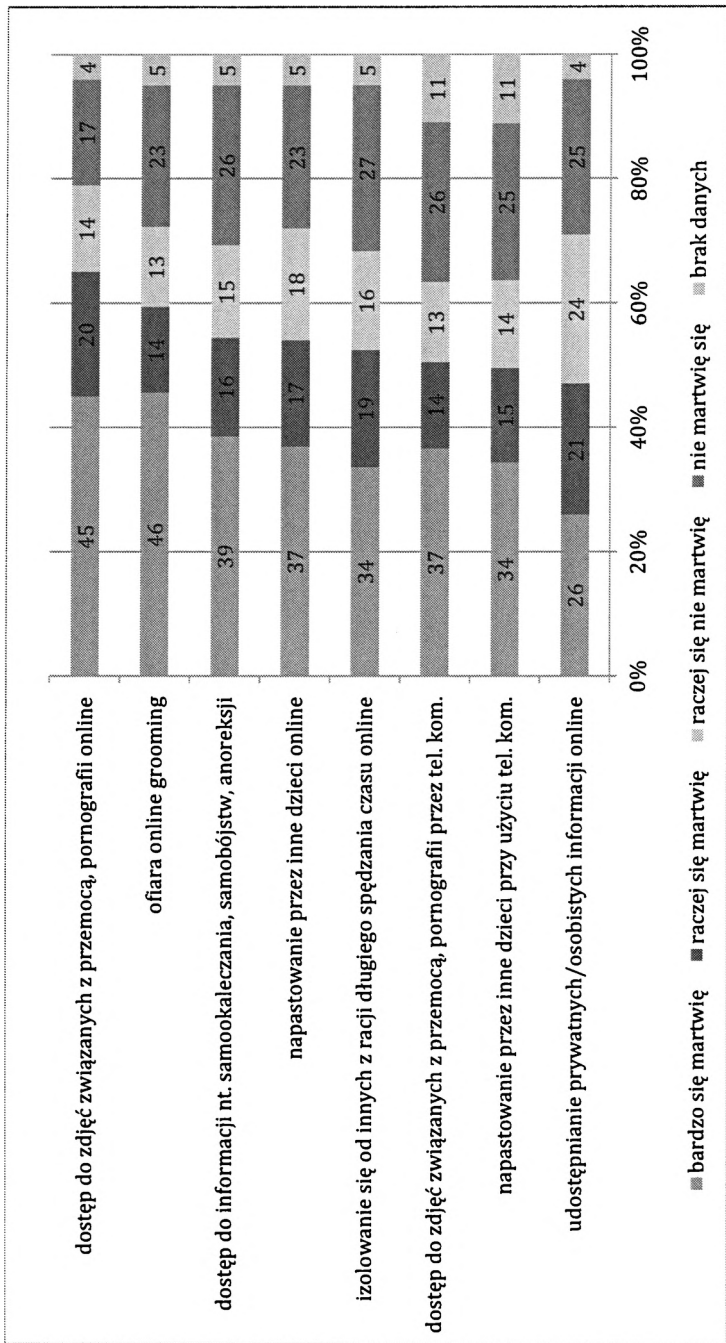
Biorąc pod uwagę wyniki trwających od kwietnia do czerwca 2007 r. konsultacji społecznych na temat bezpiecznego korzystania z Internetu i nowych technologii internetowych przez dzieci, Komisja Europejska w dniu 27 lutego 2008 r. zaproponowała program „Bezpieczny Internet” stanowiący kontynuację programu „Bezpieczny Internet Plus”.

⁴³ European Commission, *Safer Internet for Children. Qualitative Study in 29 European Countries. Summary report*, Eurobarometer, OPTEM, 2007; patrz: K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działania...*, s. 185–186.

⁴⁴ European Commission, *Towards a safer use of the Internet for children in the EU – a parents’ perspective. Analytical report*, Eurobarometer 2008.

⁴⁵ University College Cork w Irlandii realizuje projekt *COPINE – Combating Paedophile Information Networks In Europe* – zwalczanie sieci informacyjnych pedofilów w Europie. Dyrektorem projektu jest profesor psychologii stosowanej Max Taylor. Współpracuje z nim dr Ethel Quayle, wykładowca z wydziału psychologii stosowanej Uniwersytetu.

⁴⁶ Badania zostały przeprowadzone między 9 a 17 października 2008 r., na około 12 750 losowo wybranych rodzicach 6–17-latków z 27 państw członkowskich UE. W przypadku gdy w gospodarstwie domowym było więcej niż jedno dziecko w tym przedziale wiekowym, rodzice zostali poproszeni o udzielenie informacji na temat dziecka, którego urodziny były najbliższej daty przesłuchania. Wywiady przeprowadzono głównie za pośrednictwem telefonii stacjonarnej, z WebCATI, w ilości około 500 w każdym kraju, z wyjątkiem Cypru, Luksemburga i Malty, gdzie przeprowadzono ich około 250; patrz: K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działania...*, s. 186–187.

Wykres 1. Obawy rodziców wynikające z faktu korzystania przez dzieci z Internetu i telefonów komórkowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *European Commission, Towards a safer use...*, s. 23; patrz: K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działości...*, s. 187

Program został ukierunkowany na realizację następujących celów:

- zwalczanie nielegalnych treści i szkodliwych zachowań online,
- promowanie bezpiecznego środowiska online,
- kształtowanie świadomości społecznej na temat zagrożeń w sieci i środków ostrożności,
- opracowanie bazy wiedzy skupiającej wyniki badań prowadzonych na poziomie europejskim w dziedzinie bezpiecznego korzystania z Internetu przez dzieci⁴⁷.

Realizacja programu z budżetem w wysokości 55 mln euro została przewidziana na lata 2009–2013. Parlament Europejski poparł program w trakcie głosowania 23 października 2008 r. W kilka dni później (9 grudnia 2008 r.) został on również przyjęty przez Radę Ministrów. Budżet programu podzielono w następujący sposób: 48% na podniesienie świadomości społeczeństwa, 34% na walkę z nielegalnymi treściami i z niebezpiecznymi zachowaniami w sieci, 10% na promowanie bezpiecznego środowiska internetowego oraz 8% na ustanowienie bazy wiedzy.

Z programu współfinansowane będą projekty, które mają na celu:

- podniesienie świadomości w społeczeństwie: umożliwienie młodym ludziom, ich rodzicom i nauczycielom dokonywania odpowiedzialnych wyborów;
- udostępnienie społeczeństwu sieci punktów informacyjnych dostępnych za pośrednictwem Internetu lub telefonicznie, w których będzie można zgłaszać przypadki szkodliwego zachowania zwłaszcza w zakresie seksualnego wykorzystywania, uwodzenia i szykanowania w Internecie, a także nielegalnych i szkodliwych treści;
- promowanie inicjatyw samoregulacyjnych w tej dziedzinie i angażowanie dzieci w tworzenie bezpiecznego środowiska w Internecie;
- ustanowienie bazy wiedzy odnoszącej się do nowych trendów w zakresie korzystania z technologii internetowych i ich wpływu na życie dzieci poprzez zebranie na poziomie europejskim doświadczeń z dziedziny techniki, psychologii i socjologii⁴⁸.

⁴⁷ *Decision of the European Parliament and of the Council establishing a multiannual Community programme on protecting children using the Internet and other communication technologies*. COM(2008) 106 final, Brussels, dn. 27.02.2008, art. 1, pkt 2; *Internet dla dzieci coraz bezpieczniejszy*. Bruksela, dn. 27.02.2008, Europa Press release rapid, Reference IP/08/310, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/310&format=HTML&aged=1&language=PL&guiLanguage=en> [30.03.2011].

⁴⁸ Kancelaria Senatu, Przedstawiciel Kancelarii Senatu przy Unii Europejskiej, *Inicjatywy i raporty Komisji Europejskiej grudzień 2008 (wybrane)*. Notatka nr 53/2008, Bruksela, dn. 8.01.2009, patrz: K. Cenda-Cwer, *Międzynarodowe działania...*, s. 187–189.

Warto również odnotować, że począwszy od 2004 roku obchodzony jest Dzień Bezpiecznego Internetu, który został ustanowiony z inicjatywy Komisji Europejskiej w ramach programu „Bezpieczny Internet”. W obszarze Safer Internet Day podejmowane są działania mające na celu inicjowanie i propagowanie akcji na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w Internecie. W 2010 roku hasło przewodnie brzmiało Think B4 U post! – Pomyśl zanim wyślesz. Kampania medialna obejmowała swym zasięgiem wszystkie kraje Unii Europejskiej. W Polsce realizatorami projektu byli Fundacja Dzieci Niczyje oraz „Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa” tworzące Polskie Centrum Programu „Safer Internet”.

Wspierając działania Komisji Europejskiej na rzecz poprawy bezpieczeństwa dzieci i młodzieży online, Europejska Sieć Informacji o Edukacji – Eurydice przeprowadziła badanie dotyczące stanu edukacji w krajach Unii Europejskiej w kwestii bezpieczeństwa online (Online Safety – OS). Koordynatorem prac była Nowa Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (ang. Audiovisual and Culture Executive Agency – EACEA) z siedzibą w Brukseli, która swoją działalność rozpoczęła 1 stycznia 2006 r.

Z badań wynika, że temat bezpieczeństwa w sieci jest obecny w szkolnych programach nauczania większości krajów europejskich i krajów EFTA/EOG. Wyjątek stanowią Szwecja, Dania, Holandia, Belgia Wspólnota Francuskojęzyczna i Niemieckojęzyczna, Słowacja, Węgry, Włochy. Warto jednak odnotować, że w przypadku Szwecji OS może być włączony do innego przedmiotu stanowiącego część programu nauczania, jeśli władze lokalne lub dyrektor szkoły podejmie taką decyzję. Nie przewiduje się jednak wprowadzenia do programów nauczania osobnego przedmiotu OS. W Holandii bezpieczeństwa w sieci uczy się w ramach „Mediawijsheid”. W najbliższym czasie planowane jest wprowadzenie Online Safety do programu nauczania w Grecji, Islandii i Rumunii. W większości krajów Online Safety stanowi głównie część ICT (Information and communications technology) (przedmiotów technicznych) lub innych. W niektórych przypadkach, w ramach tych przedmiotów realizowane są jedynie wybrane tematy OS. Tylko w Bułgarii, Łotwie i na Cyprze Online Safety jest realizowane wyłącznie na ICT i przedmiotach technicznych.

W większości krajów treści OS obejmują takie zagadnienia, jak: bezpieczne zachowania online, poszanowanie prywatności, cyberprzemoc, kwestie związane ze ściąganiem plików a poszanowaniem praw autorskich,

odpowiedzialne i bezpieczne użytkowanie telefonów komórkowych, a także możliwość nawiązywania kontaktów z niebezpiecznym znajomym.

Tabela 3. Edukacja w zakresie bezpieczeństwa online w programach szkolnych – szkoła podstawowa i gimnazjum 2008/2009

Kraj	Online Safety		
	Dostępne w programie nauczania	Niedostępne w programie nauczania	Planowane wprowadzenie
Austria	✓	-	-
Belgia (de)	-	✓	-
Belgia (fr)	-	✓	-
Belgia (nl)	✓	-	-
Bułgaria	✓	-	-
Cypr	✓	-	-
Czechy	✓	-	-
Dania	-	✓	-
Estonia	✓	-	-
Finlandia	✓	-	-
Francja	✓	-	-
Grecja	-	-	✓
Hiszpania	✓	-	-
Holandia	-	✓	-
Irlandia	✓	-	-
Islandia	-	-	✓
Lichtenstein	✓	-	-
Litwa	✓	-	-
Luksemburg	✓	-	-
Łotwa	✓	-	-
Malta	✓	-	-
Niemcy	✓	-	-
Norwegia	✓	-	-
Polska	✓	-	-
Portugalia	✓	-	-

Rumunia	-	-	✓
Słowacja	-	✓	-
Słowenia	✓	-	-
Szwecja	-	✓	-
Węgry	-	✓	-
Wielka Brytania (E,W,NI)	✓	-	-
Wielka Brytania (SC)	✓	-	-
Włochy	-	✓	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Education Online Safety In Schools In Europe*, Eurycide 2009, s. 5, 8

Tabela 4. Treści realizowane w ramach Online Safety w poszczególnych krajach w latach 2008/2009

Kraj	Bezpieczne zachowania online	Poszanowanie prywatności	Cyberbullying	Prawa autorskie a ściąganie plików	Bezpieczne użytkowanie telefonów komórkowych	Kontakty z nieznanymi	Inne tematy
Austria	✓	-	✓	✓	-	-	✓
Belgia (de)	x	x	x	x	x	x	x
Belgia (fr)	x	x	x	x	x	x	x
Belgia (nl)	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
Bułgaria	✓	✓	-	✓	-	✓	-
Cypr	✓	✓	-	✓	-	✓	-
Czechy	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
Dania	x	x	x	x	x	x	x
Estonia	✓	✓	✓	✓	-	✓	-
Finlandia	✓	-	-	✓	-	-	-
Francja	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-
Grecja	x	x	x	x	x	x	x

Działalność edukacyjno-wychowawcza w Polsce i Unii Europejskiej...

Hiszpania	✓	✓	–	✓	–	–	–
Holandia	×	×	×	×	×	×	×
Irlandia	✓	✓	✓	–	✓	✓	✓
Islandia	×	×	×	×	×	×	×
Lichtenstein	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Litwa	✓	✓	✓	✓	–	✓	✓
Luksemburg	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Łotwa	✓	✓	–	✓	–	–	✓
Malta	✓	✓	✓	✓	✓	✓	–
Niemcy	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Norwegia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polska	✓	✓	✓	✓	–	✓	✓
Portugalia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rumunia	×	×	×	×	×	×	×
Słowacja	×	×	×	×	×	×	×
Słowenia	✓	✓	✓	✓	–	✓	✓
Szwecja	×	×	×	×	×	×	×
Węgry	×	×	×	×	×	×	×
Wielka Brytania (E,W,NI)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Wielka Brytania (SC)	✓	✓	✓	–	✓	✓	✓
Włochy	×	×	×	×	×	×	×

× – brak Online Safety w programie nauczania

✓ – treści dostępne

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Education Online Safety...*, s. 10

Warto dodać, iż przyjęty przez Komitet Stały Rady Ministrów dokument *Rządowy program ochrony cyberprzestrzeni RP na lata 2009–2011 – założenia*, stanowiący docelowo jeden z elementów strategii bezpieczeństwa państwa, zakłada m.in. zwiększenie świadomości użytkowników (w tym obywateli) systemów dostępnych elektronicznie i sieci teleinformatycznych w zakresie metod i środków bezpieczeństwa. Podejmowane w tym celu działania w ramach edukacji społecznej i specjalistycznej mają obejmować:

- a) racjonalizację programów kształcenia informatycznego na wyższych uczelniach,
- b) ustawiczne kształcenie specjalistów z dziedziny bezpieczeństwa teleinformatycznego zatrudnionych w jednostkach administracji publicznej,
- c) współpracę z producentami sprzętowych i programowych zabezpieczeń,
- d) działalność CERT.GOV.PL jako ośrodka konsultacyjnego i doradczego w zakresie ochrony cyberprzestrzeni i bezpieczeństwa teleinformatycznego,
- e) realizację kampanii społecznej o charakterze edukacyjno-prewencyjnym⁴⁹.

Kampania edukacyjno-prewencyjna jest skierowana do pracowników administracji publicznej i podmiotów, których zasoby należą do infrastruktury krytycznej. Ponadto adresatami są:

- dzieci i młodzież – prowadzone działania edukacyjne mają na celu wykształcenie nawyków, chroniących przed zagrożeniami w sieci typu: *cyberbullying*, *stanger danger*, szkodliwe treści, piractwo, uzależnienie od Internetu,
- rodzice – głównym zadaniem jest wyposażenie w wiedzę z zakresu zagrożeń oraz metod ich unikania,
- nauczyciele – w związku z ogromną rolą jaką szkoła spełnia w procesie kształcenia i wychowania podkreśla się, że świadome i bezpieczne korzystanie z systemów informatycznych powinno stać się elementem nowoczesnej edukacji z zakresu wychowania obywatelskiego⁵⁰.

Zamiast podsumowania

Pojęcie bezpieczeństwa jest wieloznaczne i nader często używane. Stawia synonim pewności, spokoju, równowagi i antonim zagrożenia, niepewności, ryzyka. Aktywizacja na rzecz bezpieczeństwa ukierunkowana jest przede wszystkim na uświadomienie zagrożeń i uwarunkowań prowadzących do szkód fizycznych, psychicznych i materialnych, działania prewencyjno-stabilizacyjne, które obejmują bieżące zapobieganie wystą-

⁴⁹ *Rządowy program ochrony cyberprzestrzeni RP na lata 2009–2011*, Warszawa, marzec 2009, *Ibidem*, s. 23.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 26.

pieniu zewnętrznych zagrożeń oraz na działania mające na celu przywrócenie stanu równowagi sprzed wystąpienia zagrożenia.

Edukacja w zakresie bezpieczeństwa i przeciwdziałania zagrożeniom pociąga za sobą konieczność współpracy wielu wyspecjalizowanych podmiotów zajmujących się ww. zagadnieniami kształcenia ustawicznego dzieci, młodzieży i dorosłych, a także realizacji szeroko rozpropagowanych kampanii edukacyjno-społecznych promujących bezpieczeństwo. Nie sposób pominąć również czynnika ekonomicznego, który w znacznym stopniu warunkuje realizację określonych projektów edukacyjno-wychowawczych. Bez finansowego wsparcia ze strony organizacji międzynarodowych, regionalnych, krajowych, skończywszy na samorządach lokalnych i prywatnych sponsorach, realizacja wielu programów, projektów i kampanii społeczno-edukacyjnych może być w znacznym stopniu utrudniona lub wręcz niemożliwa do zrealizowania.